

cselekedve, gyakorolva tanulás — amely egyben teremtő munka — teljes visszhangra talált saját nevelési elveiben. A magyar iskoláknak a mai korszellemnek megfelelő megújítása természetszerűleg módosítani fogja a régebbi görög-latin műveltségideál iránt való lelkesedés hőfokát. Az amerikai élet nagyszerű dinamikája, nagyvonalúsága, a munka szeretete, a nagyobb műveltség, a feljebb törekvés becsvágya, az egészséges gazdasági gyakorlati szellem, mind követésre méltó vonások, amelyek a magyar élet kibontakozásának sine qua non feltételei is.

Az angol Public School-ok bemutatására szolgál a könyv utolsó fejezete. Ezeknek a mintájára megalkotott itthoni iskolák volnának hivatva arra, hogy majdan megteremtsék azt az angol-amerikai-magyar tudományos, gazdasági és politikai szellemi endozmozist, amelynek hiánya miatt a békekötéskor és azóta annyit szenvedtünk. Kétségtelen, hogy a magyar lélek lényegében közelebb áll az angolszász, mint a német kultúr-ideálhoz. Ebben a szellemben a nevelés mind a korszellemnek, — amely a nevelés terén az új eszméket ma többnyire Amerikától kapja — mind a nemzet jelen szükségleteinek megfelel.

Az új magyar kultúrpolitika nagy életközelsége biztosíthat arról, hogy bár Kornis munkaprogramjának némely pontja a mai viszonyok miatt egyelőre nem könnyen valósulhat meg, a nemzet multjának, jelenének és jövőjének friss látásával olyan utat tűzött eléje, amely egyedül vezet regenerálódása, erkölcsi energiáinak és benső szellemi szubstanciájának kibontakozása felé. —*pm.*

Erdélyi József: Kökényvirág. (A szerző kiadása. Pápa, 1930.) Nem ismerem magyar költőt, aki a világ külsőségeiből kevesebbet vállalt volna magára, mint Erdélyi József. Az uradalmi béres-

ház gyermekemlékeiből von varázskört maga köré s élményanyaga alig több, mint ami a legegyszerűbb szíven is át ne huliámozhatna. Az a szép és izgató benne, hogyan tudja ezt a kis világot mégis teljessé tágitani. Úgy látszik, el lehet temetkezni a föld legszűkebb zugába s ott époly jól fölépítheti a lélek önmagából a mindenséget, mintha a legváltozatosabb külső kalandok révén próbálna egyetemessé tárnulni.

A *Kökényvirág* tizenöt versnyi füzetében nincsenek kalandok, sőt még események sem. Az egyetlen, amit belőle Erdélyi mai életéről megtudunk, az, hogy hazalátogat az anyjához. De a többi versében is állandó ez a hazalátogatás. Emlékeit idézi vissza, a kasznár temetését, melyen anyja úgy énekelt, «mintha nem is ő, hanem körül az ősi kert. Az ősi kert, az ősi föld... A városi urak szájtátva hallgatták, hogy énekel az a sugár alak». Elmondja, hogyan rémitette az anyját gyerekkövel, mikor a zivatartban hegedülni kezdett. Meg is büntette érte az Isten: «fölvettem a hegedűt s nem hagyja letennem; húznom kell a szomorút, húznom kell a csárdást; a haláltól várhatom csupán a megváltást».

Miféle líra ez? Néhány merengő pillanat: a télben senyvedő pacsirta látán, vagy a hegedű, a csipkebokor, a nyesett fák s a telefonkarók előtt. El lehet-e többé az Erdélyi telefonkaróit felejteni? Senki nem érti a zúgásukat, csak ő. «Akasztófa minden telefonkaró, benne utonállók rab lelke dalol. Kuruc dalol benne, bujdosó betyár; régen felakasztott cigány muzsikál. Fekete vaskampón fehér porcellán, egy-egy kitekert nyak-csigolya talán s egy nagy vaskötélnek fojtó fonala minden telefondrót. — Haláltambura...» A modern költő minden hangszerelő és kifejező bravurja segíti itt az őt népi emlékeket életre riasztó képzeletet. Emlékek és eddig észre sem vett tárgyak leírásai teszik az egész füzet

anyagát. Ezenkívül? Egy halálra sajnó élet, tele kiábrándulással, lemondással. Olykor némi groteszk humor színezi át, de legmüköltöibb inyenéségeiben is marad elég elhithető egyszerűség. A hegduvönót így írja le: «Egy lemetszett új a vonó, gyűrű lapul rajta alól; hegyes körme felül, az is kivájva belül».

A hangulat, a képzelet működése, az érdeklődés iránya ennyi idézetből is érezhető. És látható e költészet külső köntöse is; néhány tiszta dalforma s köztük magyar ritmus aránylag kevés; néhány friss asszonánc és igénytelen rímek. Ezzel aztán együtt is volna, amit erről a füzetéről és költőjéről mondhatnánk, pedig a kérdés neheze még csak most kezdődik. Ez a költő leír olyan primitív jelzőket, mint «kék szeme, piros szája annak a szép lánynak»; bevesz mostani kis gyűjteményébe olyan kedves jelentéktelenségeket, mint a *Csillag* és *Összel*; fölmutat ilyen szép, de Petőfi után síró képeket, mint: «Sombokrok zuhlott bíbora borult a hegy vállaira s korona volt fején a vár, eltört, királyi korona». Lefesti a *Hegedűt* úgy, hogy bohókás népi rigmusokat juttat eszünkbe s bár sok mély asszociációt kelt, értelmünk számára minden stróféja jobb, mint az egész s csaknem minden sora jobb, mint a strófái.

Vegyük ezt a lírát s képzeljük el róla, hogy már ennek a századnak az elején megjelenik. Ugyanaz az élet, ugyanannak a szívnek a vergődése a maga félbetört igényeiért. Kerek belső formáival, hangjának többnyire hibátlan tisztaságával és egész költőiségével együtt kelthetett volna-e Ady előtt tizedakora figyelmet, mint amelyet ma érdemel? Akkor egy új s talán mélyebb Szabolcska lesz, most egy új irány mutatója. Ha kitépjük a korából s a maga időtlen igénytelenségében méltatjuk, nem jutunk-e azok sorsára, akik pár éve csak igen fanyaloga nyilatkoztak róla nagy műköltői fogyatkozásai miatt, vagy azokéra, akik a

népi elemet mérsékelt jelentőségűnek tartják benne?

Ez a líra a háború utáni nemzedék első új hangja s ezért kell kék szemét és piros száját másképen nézni, mint a régi Petőfi iskola hasonló fölfedezéseit. Az a magától értetődő frissesség, amely Szabolcskáék alkotásaiból áradt, Erdélyi fölléptekor szinte megvalósíthatatlannak látszott már. Mindenki a szabad-vers felé tódult s telezúfolta türelmes sorait a világ külső képeivel, kozmikus köddel, politikai programmal, feszegő filozófiával, kultúrvonatkozásokkal s a technikai civilizáció gépcsodáival. Az aktuális mondanivalók özönében megfulladt a dal. Eleinte még Erdélyit is mintha tovasodorná ez az özön. De egyre makacsabban fogózik a hazai horgonykötélbe. Kitart a népi ihlet mellett s ez az érdeme. Míg minden kortársa óriás fölleteken száguld tova, ő megáll egyhelyben és kezd önmagába ásni. Mit talál ott? Szegény ember bús szegénységét, nyomorát, keservét és apró örömeit. Mesevágákat: királyfi-jussát, hiszen minden gyerek királyfiként kezdi. S a fegyvertelen ember győztes lázadását, mert csak fegyvertelenül lehet meghódítani a világot.

Erdélyi dalköltő lett, de az ő dala nem Petőfi folytatása, hanem az Adyé. Ez az eredetisége. Nagyobb stílusforradalom lett ez, mint a magyar dadaistáké. Magába szívta azt a különös ősi ízt, vadságot, nyelvi sűrítettséget, amely közvetlen Ady előtt már ismeretlen volt líránkban. Míg azonban az új magyar vers az egyre áthatolhatatlannabb bonyolultság felé haladt, Erdélyi kristályos egyszerűséggel fejlesztette költeményeit, ha kezdetben nem a nyugalmas tenger higgadt tisztasága volt is ez, hanem az ifjú pataké, mely akár-hogy rakoncátlanokodik, dobálja apró fodrait, mégis üdítő ital marad.

A vidám futás azonban egyszerre gátba ütközött. Megállt s most duzzad fölfelé. Már van mélysége is és mikor a

külső világ képei tükröznek benne, ön-maga nagyságát mutatja. A *Kökényvirág* ennek a belső hullámzásnak az eredménye. Néha megzavarosodik; helyenkint, az anyagi világ partközében, kissé sekélyes. De lassan, egyenletesen emelkedik a szintje.

Új füzete hosszú szünet után jött s ez a tény is csak bezárulását mutatja a külső események szapora ihlete elől. Nincs már aktuális vallomása. Mondanivalóit, a tárgyi világ véletleneihez kapcsolva, önmagából termeli ki, vagy emlékeit dobja föl a mélyből. Egyforma erős és szép tud lenni ezekben az emlékképekben s a behullt tárgyak lírai festésében is. Az előbbire legszebb példák a füzetben a címadó vers, a *Zivatar hegedőse* és a *Hó*, az utóbbira a *Telefonkarók* és a *Csipkebokor*. De a többi darabok szintén költőiek, még amelyek ellen vannak is kifogásaim, mint — a már említett *Hegedűn kívül* — a *Pacsirta* és a *Nyesett fák*, amelyeknek befejezését elhamarkodta.

Kár, hogy a *Pacsirta* épen beköszöntő darabja a gyűjteménynek, noha tartalmából érthető, miért került ide. S kár, hogy záróköltménye, a különben szép *Anyám* a leggépiesebben mutatja azt az eljárást, ahogy egy-egy objektív képéhez lírai reflexiókat fűz. Anyja háíátlan vesződését írja itt le, a libatömés csekély hasznait: «Munkád a hús kövér és hasznod a hús sovány», mondja s a folytatás: «Igy vagyok én is...» — egyszerre, a végső vers helyzeti energiájával, azt a képzetet kelti bennem, hogy darabjai többségében szintén ilyen szakadós férc kapcsolja az objektív képhez a voltaképeni lírai mondanivalót. Utánakeresek és kiderül, hogy aránylag kevés az ilyen módon szerkesztett verse, de mégis el kellett mondanom ezt az érzésemet, mert itt valami kezdődő modorosság fenyegeti Erdélyit, még pedig egészen kezdetleges fajta, amely a középkori moralisták tanulságlevonó módszerére emlékeztet s nem valami előnyösen.

Milyen természetes az effajta átmenet például az *Egy csíz után* befejezésében! S egyebütt is mindenütt jobb, mint az Anyámban. Pedig a kezdő és záró költeményre mindig fokozott súly esik; sok olvasónál ezek döntik el a kötet sorsát. Nem csalhatatlan módszer, de megvallom, magam is tiszteletben szoktam tartani első olvasásnál azt a sorrendet, amelyben a költő jónak látta velünk közölni alkotásait. — S ha már a másodrendű megjegyzéseknél tartok, szeretném megkérni Erdélyit, ne csináljon ilyen egybeírásokat, mint az idéztem «régenfelakaszott», amire ha lett volna is valami rejtélyes oka, arra igazán semmi szükség nincs, hogy a megismételt igekötőt összeragassza: «felfelsikolt», felfelrepül», «megmegálltam». Van nekünk a nélkül is elég hosszú szavunk ahhoz, hogy egy idegen élrémüljön, ha magyar szövegre néz.

Erdélyi új kötete a mondottak szerint nem hoz meglepetést többé. Az olvasó az első szavaknál otthon van a verseiben, ismerős tájon, ahova mindig szívesen tér vissza. Vannak a mai lírikus nemzedéknek messzebb mutató ígéretei nála, de azt az érdemét, hogy ép ezek a kiváló fiatalok kényszerültek — ki előbb, ki utóbb — az ő nyomdokaiba, még az sem homályosíthatja el, ha ezek a pályatársak idővel túlszárnyalnak.

Juhász Géza.

Hajnal István: Esterházy Miklós nádor lemondása. Bpest, 1929. Herceg Esterházy Pál úr adományának felhasználásával kiadja a Magyar Tud. Akadémia.) A magyar történelem számos alakjáról tudjuk, hogy élete folyamán rendre az összes hazai pártok lelkivilágát átélte. Az újabb történeti kutatások egyre gyarapítják azoknak a hazafiaknak számát, akik így teljes kört írnak le lélekben a magyar probléma körül; — ezek közé tartozónak ismerjük meg Hajnal Istvánnak alapos kutatással, világosan megírt értekezé-